

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK 1740

UPPSALA

Landsmålsarkivet

Dalarna
Vämbus sn.

1740

Andersson, Hed Olof 1928

Svar å ULMA:s frågelista om Nödtröd (nr 19)
10 bl. 40

L. L.

Exc. S. B.

Nödbrod

Bröd, som bakats med tillsats av bark har i ortens folk-mål benämnts Skarbröd däremot bröd, som bakats av ren säd kallades Guobrod detta bröd äts endast på söm- och heljdagar. Endast under svåra missväxtar användes sådana ersättningsmedel, för att utdryga mjölet

Min sagesman vill minnas att sist året barkmjöl användes till brödbakning här i socknen var år 1854, dessförinnan förekom det ärligen, beroende av att den bästa säden användes till brännvinsbränning.

Andra utdrygningsmedel, som i orten varit använda, som ersättning för mjöl vid brödbakning har utgjorts av agnar

Andr.
bröd
m

Landsmålsarkivet Uppsala 1740
Hed Ol. Andersson. 1928. VÄMHUS
DAL.

Frgl. 19

2.

kål, märke, hackad råghalm och massa.

Ingen sammanfattande benämning har använts för dessa medel.

Fartens mål för att beteckna missväxt är har använts Frusnärä; frost har på den tiden ofta förorsakat missväxt.

Ordb.:
frusen-är

Då skörden något är var bättre benämndes det Guodärä.

Bark.

Den bark, som kom till användning för brödbakning var enbart kallbark, barktäckt kallades Läp Skavä

Tallar av vilka man tog barken skulle vara släta och tunna i barken. Gladbartsin

Ytterbarken användes icke, endast innerbarken, som kallades Skav.

Ordb.:
skav n.

3.

Man gick var för sig från de olika
hushållen till barktäckt, till trakter där
lämpligaste skogen fanns; den förekom
endast på våren under partiden, Lavin
Lop. Trädet fälldes med hög stubbe; stam-
men fick vid fallet icke lossna från denna
utan låg upplagd från marken, man kunde
då riva av barken runt hela stammen
Barken revs av i ungef. 3 alnar långa stycken
med tillhjälp av små tunna spadar tik-
nande breda bordsknivar och benämndes
Stryta.

Lämpligaste träden till barktäckt voro
av mindre dimensioner med långa släta
stammar. Gladtollä. Fällningen av träden
skedde med yxa, avfländet av barken

Landsmålsarkivet Uppsala 1740
Hed Ol. Andersson. 1928. VÄMHUS
DAL.

Fogl. 19

skedde med tillhjälp av Skavstrytur

De avflädda barkstyckena kallades Skavur, de rullades den ena inuti den andra. Den avbarkade stammen kallades Läplågur, de fingo för det mästa ligga kvar i skogen, en del togs till ved.

Den torra ytterbarken skildes från ^hsaven med en större kniv Skavknävin den tillverkades av någon karserad lie.

Barken härsjades av en del lurhäll i skogen, för stänger ^{uppsatta} mellan två träd, dessa stänger uppsätts av kilar inslagna i trädstammarna. Andra hemförslade den omedelbart och härsjade den på gården dessa härsjar kallades Skavessur. Vid hemförslingen av barken bars den

Ordb.:
skytta f.
skava f.

Ordb.:
skav-kniv

Ordb.:
skav-härsja

antingen över aseln eller i skinn säckar
 Bo²isk, som bars på ryggen. Först vid hem-
 komsten skilde man ytterbarken från
 saven, man lade barken över knäna och
 skrapade bort all yttre bark. Saven torkades
 omedelbart även i torkstugor Tostuga.

Da den var torr kändertorkades den på
 logen med slaga och fördes till kvarnen
 i säckar för att malas till mjöl, detta mjöl
 kallades Skavmjöl. mjölet lades sedan
 i ett pott med en trasa i botten, kallt
 vatten påhålldes och därmed fortsattes
 tills kندان var utdragen, denna procedur
 benämndes Skavletra.

Till meniskoföda användes barkmjöl²
 dock tillsammans med rågmjöl endast
 till bröd Skavbröd.

Ordb.
 skav-läcka
 v.

Brödet utbakades i vida tunna kakor,
 (samma metod användes ännu här på orten
 vid brödbakning) som gräddades i bak-
 ugnen, var det för litet rågmjöl tillsatt i
 degen sönderföll kakorna vid gräddningen
 i ugnen, bitarna uppsamlades då i ett
 kätt, som sattes på två stänger i taket för
 att torka, var rågmjöl tillsatt så degen fick
 nödig seghet och kakorna vara hela då de
 togs ur ugnen och de över smala stölar
 Bröstora, som uppsattes på stänger i stuga-
 taket där brödet torkade.

Till andra födoämnen än bröd, har
 bark icke använts i socknen.

Andra nödbrodsämnen

Tillredningen av bröd, som bereddles av

Landsmålsarkivet Uppsala 1740
 Hed O. Andersson. 1928. VÄMHUS
 DAL.

Frgl. 19

Ordb. i
 bröd-stor

mjöl² av tröskad, men ej risslad och kartad
 sked benämndes Drädbrod, brod som
 bereddtes av de sönderhackade men ej
 tröskade axen, jämte en del av halmen
 och agnarne kallades Omackbrod, detta
 brod ansågs av befolkningen vara sämre
 än skavbrod. man blev också mycket
 hård i magen av detta. De tunna
 kälrotsbladen kokades till mos och med
 tillsats av mjöl bakades därav brod, som
 kallades Kolbrod (med äppet o)

Q. d. b. i.
dräb-brod

Q. d. b. i.
halmhack-brod

Q. d. b. i.
käl-
 brod

Hur man tillredes för brodbakning
 har fallit de gamla ur minnet de veta
 dock att den användts och att den kallats
Islandsmuorú

Landsmålsarkivet Uppsala 1740
 Hed Ol. Andersson. 1928. VÄM Hus
 DAL.

Nödfoder

Allmänna benämningen för foderbrist har varit Fudärlos. varje slag av nödfoder benämndes för sig. Kunnen med vilka man utdryggade kreatursfoder voro lov, Lovä mossu, Wäitmuosri bark, Skav ljung, Gronä tallris, Tollkraisä samt härtegödsel, Estdritä, dessa nödfoder användes endart under missväxtår.

Barktäkten till nödfoder tillgick på samma sätt, som den, som togs till bröd, skavet torkades och gavs till kreaturen utan att malas. En och römkvistar kokades i vatten och lagen gavs till kalvar.

På våren togs kvistar av träden då lövet spruckit ut och användes, som foder.

På höstarna uppsamlades nerfallit visst

lov Blickindovä, från platser där större mängder funnos, men togs från samma marker samt hemfördes omedelbart, lovet gavs till kreaturen utan någon behandling det ansågs, som nödfoder men tillvaratogs varje höst och användes även till stro² Ursbär.

Insamlandet av mossor ^{var för} se Landsmålsarkivets frågelista nr 7

Träd med riklig lav Lavin, nedhuggas och laven avrens från kvistarna, den hemförklades i en korg Tasta som bars från ryggen.

Tidigt på våren släppes getter Dsjeta och får Tackur ut på bete så söka lav och blåbärsris i skogen. Ljung, som användes togs från gamla igenväxta åkertegar den avslogs

Arb:
Lave
"lav"

med lic och ihopräfstes, som gräs, det gavs till både kor och hästar samt ansågs som nöd-foder.

Som fyllnadsfoder användes härtgödsel i sörpa Brässlä endast till kor.

Långhalm har även vid svår foderbrist använts hackad i sörpa till kor.

Uttrycks för utsvultna magra kreatur har varit. Skerra, Skraika.

H. Andersson
Skänsf.